

Policy för återlämnande av föremål

Inledning

I myndigheten Statens museer för världskultur ingår Etnografiska museet, Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet i Stockholm samt Världskulturmuseet i Göteborg. Myndigheten förvaltar en samling med ursprung från hela världen och olika tider. Statens museer för världskultur förvaltar samlingen på uppdrag av den svenska staten. Den är en del av det svenska kulturarvet och i legal mening statlig egendom.¹

Samlingen har formats över lång tid och ingått i olika museala sammanhang från 1600-tal och fram till idag. Det innebär att insamlingen har skett utifrån olika syften och mål, samt att den speglar olika tidsåldrars syn på förvärv. Samlingen har till stor del bildats innan Sverige ratificerat konventioner och undertecknat internationella överenskommelser inom kulturarvsområdet och innan tydliga etiska riktlinjer etablerades inom den internationella museisektorn. I samlingen finns det därför föremål såväl som hela samlingar vars förvärvshistoria saknar tillräcklig dokumentation eller som idag kan betraktas som juridiskt eller etiskt problematiskt. I ljuset av detta historiska arv är myndighetens målsättning alltid att främja dialog, samarbete och ömsesidighet i aktuella processer kopplade till samlingarna.

Myndigheten arbetar fortlöpande med att hantera krav på återlämnande samt att, utifrån tillgängliga resurser, proaktivt identifiera föremål i samlingen med en historia som strider mot ingångna internationella överenskommelser, på grund av förvärvet eller andra omständigheter. I slutet av denna policy finns en ordlista med begrepp som är viktiga i sammanhanget.

Styrning och organisation

Regeringens proposition 2016/17:116 Kulturarvspolitik² slår fast att den svenska praktiken ska vara föredömlig när det gäller ”identifiering och repatriering eller restitution av föremål i museernas samlingar där det kan finnas särskilda etiska skäl för återlämnande”. Propositionen förtydligar att arbetet ska avgränsas till föremål som tillförts samlingar i modern tid, dvs. framför allt från senare delen av 1800-talet och framåt.²

Denna policy konkretiseras i en rutinbeskrivning för hantering av externt inkommande krav om återlämnande och kommer att kompletteras med en strategi för proaktivt återlämnande som ska sträcka sig över ca tre år och formuleras i nära relation till övriga verksamhetsplaner.

Myndighetens arbete med återlämnandefrågor samordnas i ett internt tvärande råd utifrån beslutad policy. Rådets ledamöter utses av överintendenten på förslag från avdelningschefer. Repatrieringsrådet är ett rådgivande och beredande organ till överintendenten. Vid behov kan repatrieringsrådet utökas med externa ledamöter.

---

¹ Budgetlagen, 8 kap. 6 § (2011:203): Regeringen får besluta att överlåta annan lös egendom än sådan som anges i 4 och 5 §§, om egendomen inte längre behövs för statens verksamhet eller blivit obrukbar eller om den inte anskaffats med statens medel.

² Riksantikvarieämbetet har på uppdrag av regeringen och i samråd med de centrala museerna och Sametinget utarbetat en vägledning för identifiering och repatriering eller restitution av föremål i museernas samlingar där det kan finnas särskilda etiska skäl för återlämnande. <https://www.raa.se/app/uploads/2020/02/Sto%CC%88d-fo%CC%88r-museer-i-a%CC%8Aterla%CC%88mnandea%CC%88renden.pdf>

Ett återlämnandeärende kan initieras både av myndigheten och av extern kravställare. Myndighetens ambition är att arbeta strategiskt och proaktivt med att identifiera föremål, till exempel mänskliga kvarlevor, för vilka det kan finnas grund för återlämnande. Utifrån tillgängliga resurser inleder myndigheten en återlämnandeprocess när sådana föremål identifieras. Myndigheten strävar efter att stärka sina resurser för detta proaktiva arbete.

Myndigheten utreder inte återlämnandekrav för föremål som inte formellt ingår i Statens museer för världskulturs samling, exempelvis deponerade föremål, då det legala förvaltningsansvaret ligger på en annan institution. Världskulturmuseerna kan dock vid behov bistå med expertis.

I alla ärenden rörande återlämnande är det av största vikt att processen är transparent gentemot motparten och att ärenden sköts skyndsamt – allt för att gynna en god dialog. Myndigheten strävar alltid efter att främja potentiella framtida samarbeten.

Grunder till återlämnande

Varje ärende utreds och bedöms separat. Beslut baseras på det specifika ärendets förutsättningar. De föremål som kan komma i fråga för återlämnande är de föremål som under någon del av ägarkedjan misstänkts ha stulits, plundrats eller förts ut illegalt ur ursprungslandet, eller där det föreligger särskilda etiska skäl. Föremål som förvärvats via en tredje part som inte haft giltig äganderätt vid förvärvstillfället kan också bli aktuella för återlämnande.

För en lista på konventioner, deklARATIONER och lagstiftning som Statens museer för världskultur lyder under, se bilaga Juridiskt och etiskt ramverk.

Beslut om återlämnande

I enlighet med museilag (2017:563) 10 § äger statliga museer rätten att själva fatta beslut om att överlåta föremål ur sina samlingar till andra museer inom det allmänna nationella museiväsendet i Sverige. Detta betyder att ett statligt museum får överföra föremål till andra nationella statliga museer, kommunala eller regionala museer, samt till museer där mer än hälften av antalet ledamöter i styrelse eller annat ledningsorgan är utsedda av stat, kommun eller region. I enlighet med Statens museer för världskulturs delegationsordning fattar överintendenten beslut om så kallad deaccession av ett föremål efter föredragning av avdelningschef för samlingsavdelningen.

Ovan nämnda regelverk gäller emellertid inte vid kravframställan från annat land, då det vid avyttring av statlig egendom som inte omfattas av *Förordningen (1996:1191) om överlåtelse av statens lösa egendom*, krävs särskilt medgivande från regeringen. Regeringen fattar beslut efter hemställan från myndigheten.

För beskrivning av myndighetens process för arbetet med återlämnandekrav, se bilaga Rutinbeskrivning för hantering av externt inkommande krav om återlämnande

Forskning och utveckling

Kunskap om föremålens proveniens är en förutsättning för att kunna bedriva ett proaktivt arbete med att identifiera föremål som kan komma i fråga för återlämnande. Välbeforskade och dokumenterade samlingar möjliggör även en effektiv hantering av externt inkommande krav. Statens museer för världskultur strävar efter att stärka och utveckla arbetet med proveniensefterforskning och återlämnandefrågor.

Kunskapsförmedling och dokumentation

Återlämnandeärenden blir en del av svenskt och internationellt kulturarv genom att dokumentationen om dem tillförs föremålens historia och museers arkiv. Dokumentationen hanteras i enlighet med myndighetens rutiner för dokumentshantering, svensk offentlighetsprincip samt utifrån de övriga lagkrav och föreskrifter myndigheter lyder under.

Statens museer för världskultur medverkar i nationella och internationella konferenser och nätverk för att sprida kunskap om generella frågor rörande återlämnande och när så är lämpligt om specifika återlämnandeärenden. Detta kan också ske inom ramen för olika former av publika aktiviteter. Genom att lyfta frågor om återlämnande på ett så inkluderande sätt som möjligt, kan en mångfald av röster och perspektiv förmedlas.

Ordförklaringar

Föremål: Med föremål avses här alla typer av objekt som kan finnas i en museisamling. Det innefattar kultur-föremål, bruksföremål, naturhistoriska föremål, konstverk, fotografier, böcker, arkivmaterial och även mänskliga kvarlevor.

Återlämnande (eng. return): Termen återlämnande kan betraktas som övergripande och innefattar såväl repatriering som restitution. Denna term används genomgående i detta dokument.

Repatriering (eng. repatriation): Att återlämna/återföra ett föremål till nation, stat, urfolk eller annan grupp (vid lagbrott mot grupp).

Restitution (eng. restitution): Juridisk term för återställande och kan då innebära att ett stulet föremål återlämnas eller att ekonomisk kompensation utgår. I fråga om kulturarv används restitution i huvudsak om konst som konfiskerats av nazisterna och som restitueras till sin ursprungliga ägare eller dess arvinge (vid lagbrott mot individ).

Ärende: En kedja av aktiviteter där myndigheten utgör part.

Förvärv: Med förvärv menas att äganderätten för ett föremål överförs till museerna/myndigheten och föremålet har tillskrivits samlingen.

Proveniens: Ett föremåls historia ända från tidpunkten för dess upptäckt eller tillkomst och genom hela kedjan av ägare. På så sätt kan autenticitet och ägarskap styrkas.

Case by case: Varje ärende utreds och bedöms individuellt. Beslut baseras på det specifika ärendets förutsättningar.

Due diligence (sv. grundlig granskningsprocess): I museisammanhang avses att man följer god praxis inom branschen och vidtar åtgärder för att säkerställa att ett föremål som är aktuellt för köp, lån, byte eller gåva inte erhållits på olagligt sätt eller olagligen exporterats samt att nuvarande ägare har lagligt innehav. Termen översätts oftast inte till svenska.

Giltig äganderätt: Obestridlig äganderätt till egendom, stödd av föremålets hela provenienshistorik från det att det tillverkades, brukades eller upptäcktes.

Utom rimligt tvivel: Att bevisningen är så entydig att det inte finns några rimliga alternativ till vad som inträffat. Vad som kan klassas som utom rimligt tvivel avgörs i varje enskilt fall.

Digitalt delande (eng. digital sharing): Ibland används termen ”digital repatriering” när museer delar digital information eller kopior av föremål och arkiv. I denna policy används termen digitalt delande.